

Μενέλαος Α. ΤΟΥΡΤΟΓΛΟΥ

Περὶ τῆς ἀρχῆς «ἔγκλημα δὲν ὑπάρχει οὐδὲ ποινὴ ἐπιβάλλεται ἄνευ νόμου».

Βυζάντιο – Τουρκοκρατία – Μετεπαναστατικοὶ χρόνοι

Βυζαντινὴ περίοδος. Ἡ καθιερωμένη στα νεώτερα δίκαια ἀρχὴ *nullum crimen nulla poena sine lege*, κατὰ τὴν ὁποία ἐκεῖνες μόνον οἱ πράξεις εἶναι ἀξιόποινες καὶ ἐκεῖνες μόνον οἱ ποινὲς ἐπιβάλλονται οἱ ὁποῖες ρητῶς προβλέπονται σε νόμο πρὶν ἀπὸ τὴν τέλεση τῆς πράξεως¹, δὲν φαίνεται ὅτι εἶχε ἐφαρμογὴ στο ποινικὸ δίκαιο τῶν βυζαντινῶν.

Ἀπόρροια τῆς μὴ ἰσχύος τῆς ἀρχῆς αὐτῆς εἶναι ὅτι στο δίκαιο αὐτὸ ἀπαντοῦν διατάξεις οἱ ὁποῖες δὲν ἀπέκλειαν καθόλου τόσον τὸ ἔθιμον ὡς πηγὴ κανόνων δικαίου θεμελιούντων ἢ ἐπαυξανόντων τὸ ἀξιόποινον ὁρισμένης πράξεως, ὅσον καὶ τὴν ἀνάλογη ἐφαρμογὴ ἄλλου ποινικοῦ νόμου ἐπαυξάνοντος ὁμοίως ἢ καὶ θεμελιούντος τὸ ἀξιόποινον². Ἀκόμη ἡ ἐρευνα τῶν διατάξεων τοῦ βυζαντινοῦ ποινικοῦ δικαίου ὁδηγεῖ στὴ διαπίστωση ὅτι δὲν ἀπεκλείετο ἐπίσης καὶ ἡ ἀπειλὴ ποινῆς ἐντελῶς ἀορίστου. Ἐτσι π.χ. οἱ «διὰ μαγείας τῇ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων ἢ τῇ σωφροσύνῃ ἐπιβουλεύοντες», ὁλῶς ἀορίστως καὶ χωρὶς νὰ προσδιορίζεται ὁρισμένη ποινὴ ἀπλῶς «τιμωροῦνται»³. Τὸ ἴδιο καὶ ὁ παραβαίνων τὴν ἀπαγόρευση τοῦ «παρὰ βασιλέως ἐξαίτεῖν ἐπὶ τῷ ἐκτυποῦν νόμμους» ὁ ὁποῖος ἐχαρακτηρίζετο ὡς παραχαράκτης καὶ ἐπρεπε νὰ υποστεῖ «καὶ τιμωρίαν, ἧς ἄξιος νομίζεται»⁴.

1. Βλ. σχετικῶς τὸ ἀρθρο 7§1 τοῦ Συντάγματος: «Ἐγκλημα δὲν ὑπάρχει, οὐδέ ποινὴ ἐπιβάλλεται ἄνευ νόμου ἰσχύοντος πρὸ τῆς τελέσεως τῆς πράξεως καὶ ὀρίζοντος τὰ στοιχεῖα ταύτης. Οὐδέποτε ἐπιβάλλεται βαρυτέρα ποινὴ τῆς προβλεπομένης κατὰ τὴν τέλεσιν πράξεως». Ὁμοίως καὶ ἀρθρο 1 τοῦ Ποινικοῦ Κώδικα.

2. Βλ. Μεν. Τουρτόγλου, Ἐπιεικεῖς καὶ φιλάνθρωπες διατάξεις τοῦ βυζαντινοῦ ποινικοῦ δικαίου ἀμβλύνουσες τὴν τραχύτητα τοῦ ποινικοῦ κολασμοῦ, Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τ. 76, ἐν Ἀθήναις 2001, σ. 157-158.

3. Prochiron auctum, 39, 66. Ζέπων J.G.-R., τ. 7, σ. 286.

4. Βασ. 60.60.2. – Ἀτταλ. XXXV, 249. Ζέπων J.G.-R., τ. 7, σ. 487. – Prochiron auctum, 39.28. Ζέπων J.G.-R., τ. 7, σ. 281-282.

Ομοίως «αὐστηρῶς τιμωρεῖται», κατά τις νομοθετικές πηγές, «ὁ ἄρπάζων γῆν ἢ μετατιθεὶς ὅρια»⁵. Αλλά και η σχετική με το ἐγκλημα του ἀνδραποδισμού διάταξη των Βασιλικών⁶ δεν τιμωρούσε με ορισμένη ποινή τον υπαίτιο. Αντιθέτως ὠριζε ὅτι «οἱ ὑποπίπτοντες αὐτῷ πρὸς τὸ μέτρον τοῦ πλημμελήματος τιμωροῦνται». Τέλος και το σπουδαιότατο επακόλουθο της μνημονευθείσης αρχῆς που συνίσταται στην απαγόρευση σε κάθε περίπτωση του δικαστῆ να προβαίνει αυθαирέτως και κατά την οικεία αὐτοῦ κρίση στην επιβολή ποινῶν, δεν φαίνεται ὅτι εἶχε καθολική εφαρμογή στη βυζαντινὴ ποινικὴ νομοθεσία.

Εἶναι βεβαίως ἀληθές ὅτι στα βυζαντινά νομοθετικά και νομικά κείμενα ἀπαντᾷ η γενική διάταξη η ορίζουσα ὅτι: «Ποινὴ δὲ οὐκ ἐπάγεται, εἰ μὴ ἐξ ἐκάστου νόμου ἢ ἄλλου τινὸς ἰδικοῦ νομίμου ἰδικῶς τῷ ἐγκλήματι ἐπιτεθεῖσα»⁷. Στις δε ποινικὲς διατάξεις της Εκλογῆς των Ισαύρων για κάθε ἐγκλημα προεβλέπετο και ορισμένη ποινή.

Ομοίως και ὅτι:

«Ποινὴ ἐστὶν ἢ ἀπὸ νόμου ὠρισμένη τιμωρία ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασιν, εἴτε χρηματικὴ ἐστίν, εἴτε ἐγκληματικὴ, ἥτοι κεφαλικὴ, ἥτις οὐκ ἀπὸ τοῦ δικαστοῦ ποσοῦται καὶ εὐρίσκεται, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ νόμου πεπόσεται καὶ εὔρηται, καὶ αὐξεῖν ἢ μειοῦν ταύτην ὁ δικαστὴς οὐ δύναται»⁸.

Πάντα ταῦτα ἄλλωστε εἶχαν ἤδη διατυπωθεῖ και στις διατάξεις της Ιουστινιάνειας νομοθεσίας. Σύμφωνα με αὐτές μόνον των πραγματικῶν γεγονότων η κρίση εναπέκειτο στον δικάζοντα, ενώ η επιβολὴ της ποινῆς δεν ἀνετίθετο στη θέλησή του ἀλλὰ στην αὐθεντία του νόμου⁹.

Οι ορισμοί ὁμως αὐτοὶ δεν ἀπετέλεσαν και τον ἀπαράβατον κανόνα του βυζαντινοῦ ποινικοῦ δικαίου. Και τούτο, διότι κατά τις διατάξεις του δικαίου αὐτοῦ παρείχετο σε ορισμένες περιπτώσεις στο δικαστῆ η ἐξουσία

5. Επαναγωγή (Εισαγωγή) 40.74. Ζέπων J.G.-R., τ. 7, σ. 366.

6. Βασ. 60.48.6.

7. Βασ. 2.2.126.

8. Αρμενόπουλος. *Append.*, III.44 (σχόλιο).

9. «...Facti quidem quaestio in arbitrio est judicantis, poenae vero persecutio non eius voluntati mandatur, sed legis auctoritati reservatur». (Dig. 48.16.1§4). «... ἡ μὲν γὰρ τῆς ὑποθέσεως ζήτησις ἐπιτέτραπται τῷ δικαστῇ, οὐ μὲν ἢ τοῦ νόμου ἐπεξέλευσις» (Βασ. 60.1.10). Ομοίως και το ἐπὶ της διατάξεως αὐτῆς των Βασιλικῶν, διαφωτιστικόν σχόλιον του Ἀγιοθεοδωρήτου κατά το οποιόν: «Τὸ μὲν γὰρ ζητεῖν τὴν ὑπόθεσιν, καὶ ἐξετάζειν, καὶ τέμνειν ἐπιτέτραπται τῷ δικαστῇ, καὶ ὡς συμφέρον εἶναι καὶ δίκαιον, γινώσκεται· τὰ γὰρ ἐν φάκτοις ἀνακύπτοντα ὀφείλει τέμνειν, οἷον μαρτυρίαν, οἷαν αὐτὸς δοκιμάζει, ταύτην καὶ δέχεσθαι· τῆς γὰρ τοῦ δικαστοῦ γνώμης ἡρτηται, πιστεῦσαι καὶ μὴ. Ὅμοίως και σύμφωνα φήσομεν και ἄλλα, ὅσα ἐκείνου δοκιμασίας ἐξήρτηται. Ἡ δὲ τοῦ νόμου ἐπεξέλευσις οὐκ ἀνήκει τῷ δικαστῇ, τοὔτέστιν, ἡ δὲ διάνοια τοῦ νόμου, καὶ ὅπερ ὁ νόμος ρητῶς διέξεισι, καὶ περὶ οὗ ρητῶς ἐπεξέρχεται.» Πρβλ. καὶ Σύνοψις Βασιλικῶν, Σ. VI, 1. Ζέπων J.G.-R., τ. 5, σ. 512.

της αυξήσεως ή και της μειώσεως της ποινής: «... ὅτι δὲ καὶ ἐπὶ τῶν δημοσίων τῶν κεκανονισμένην ἔχόντων τὴν ποινὴν ὁ δικαστὴς αὖξιν αὐτὴν καὶ μειοῦν δύναται»¹⁰. Ἐτσι προφανῶς μπορούσε να αμβλυνθεῖ η προξενούμενη αδικία εκ της απειλῆς εντελῶς ορισμένης ποινῆς, χωρίς να αφήνεται στο δικαστὴ περιθώριο διακριτικῆς ευχερείας για την επιμέτρησή της.

Ἐπὶ τῶν ὅμως εγκληματικῶν πράξεις, ὅπου πλήρης εμφανίζεται η ἐξουσία του δικαστῆ να καθορίζει κυριαρχικῶς την επιβλητέα ποινή. Τοῦτο συνέβαινε κυρίως ἐπὶ των χαρακτηριζομένων ως «ἐξτραορδινάριων ἐγκλημάτων». Τα τελευταία δε υφίσταντο ὅταν «παρὰ τῶν νόμων ἰδικὴ ποινὴ οὐχ ὥριστα»¹¹. Τότε ακριβῶς ο δικαστὴς δεν εδεδεσμεύετο, ἀλλὰ εἶχε την διακριτικὴ ἐξουσία «ἐπαγαγεῖν ἢν βούλεται»¹² ποινὴν. Ενίοτε μάλιστα στα νομοθετικὰ κείμενα των βυζαντινῶν ο «ἐξτρα ὀρδινεμ» κολασμὸς του υπαιτίου δεν προέκυπτε εκ του ὅτι η συγκεκριμένη ποινικὴ διάταξη περιωρίζετο μόνον στην περιγραφὴ της αντικειμενικῆς υποστάσεως του εγκλήματος και παρέλειπε τον καθορισμὸ της ποινῆς. Ὁρίζετο ἐπὶ πλέον σε αὐτὴ και ρητῶς ὅτι οἱ διαπράττοντες το συγκεκριμένο ἐγκλημα «ἐξτρα ὀρδινεμ τιμωροῦνται»¹³. Ο αριθμὸς δε των «ἐξτρα ὀρδινεμ» κολαζομένων εγκλημάτων δεν ἦταν διόλου ευκαταφρόνητος. Συγκεκριμένα πλὴν των αναφερομένων στον εικοστό δεύτερο τίτλο του ἐξηκοστού βιβλίου των Βασιλικῶν, τον τιτλοφορούμενο «περὶ ἀτάκτων ἐγκλήσεων, ἥτοι περὶ ἐξτραορδινάριων ἐγκλημάτων»¹⁴, και πλείστα ἄλλα εγκλήματα χαρακτηριζόμενα ως ἐξτραορδινάρια απαντοῦν διάσπαρτα στις νομοθετικὲς και νομικὲς πηγές των βυζαντινῶν. Ἐτσι π.χ. «τὸ κατὰ τῶν περιέργων ἐγκλημα... ἐξτραορδινάριαν δὲ ἐπεξέλευσιν ἔχει... καὶ ὁ ἀντιβαδιάσας καὶ διαφθείρας τὸ ὑποκείμενον... οὐχ ὥριστα δὲ ἡ τιμωρία αὐτοῦ, ἀλλ' ἐξτραορδινάριως ἐπιφέρεται»¹⁵. Ὁμοίως σε ποινὴ καθοριζόμενη ἀπὸ το δικαστὴ («ὡς ἂν ὁ δικαστὴς συνίδοι») υπεβάλλετο και ο «ὑποδεξάμενος ληστὰς, καὶ μὴ προσαγαγὼν αὐτοὺς τῷ δικαστηρίῳ»¹⁶.

10. Βασ. 21.2.13 σχόλιον. Ὁμοίως και Βασ. 21.3.3 σχόλιον Θαλελαίου.

11. «...Ἐξτραορδινάρια λέγονται ἐγκλήματα τὰ μὴ ἔχοντα ὠρισμένην ἀπὸ τοῦ τῶν νόμων ὀρδίνου τιμωρίαν. ἰστέον οὖν, ὅτι εἰσὶ καὶ δημόσια ἐγκλήματα, εἰσὶ καὶ ἰδιωτικά...» (Βασ. 60.1.24 σχόλιο). Πρβλ. και Βασ. 60.51.13 (σχόλιο). «...Ὅτι οὐχ ὑπὸ τοῦ νόμου ἡ ποινὴ ταύτης τάττεται, ἀλλὰ παρὰ τοῦ δικαστοῦ» (Βασ. 7.1.17 σχόλιο).

12. «...ἐνθα δὲ παρὰ τῶν νόμων ἰδικὴ ποινὴ οὐχ ὥριστα, ἔξεστι τῷ δικάζοντι ἐπαγαγεῖν ἢν βούλεται». (Βασ. 60.28.1 και σχόλιο). Σύνοψις Βασιλικῶν Κ. XIX, 31. Ζέπων J.G.-R., τ. 5, σ. 380.

13. Βλ. π.χ. Βασ. 60.34.25.

14. Πρβλ. Dig., 47.11 «de extraordinarius criminibus». Μνείαν των «ἐξτρα ὀρδινεμ» κολαζομένων εγκλημάτων στο ρωμαϊκό δίκαιο βλ. στη μελέτη του F. Schulz, *Lehrbuch der Geschichte des römischen Rechtes*, Stuttgart 1889, σ. 152 επ.

15. Βασ. 60.30.1.2.

16. Βασ. 60.27.3.

Ο κίνδυνος όμως αδικών αποφάσεων εκ της παρεχομένης αμέτρου εξουσίας στό δικαστή να επιβάλει σε ορισμένες εγκληματικές πράξεις την «ἤν βούλεται» ποινή δεν είχε διαφύγει από την αντίληψη του νομοθέτη. Ἦδη στους Πανδέκτες του Ιουστινιανού απαντά διάταξη, υπό τη μορφή οδηγίας και παραινέσεως συνάμα στο δικαστή, που ορίζει ότι κατά την επιβολή της ποινής πρέπει να κινείται στα πλαίσια του μέτρου και σε καμμιὰ περίπτωση δεν πρέπει να επιζητεί τη δόξα ούτε της αυστηρότητας ούτε της επιεικειάς¹⁷. Τις ίδιες απόψεις περί του μέτρου της ποινής η οποία πρέπει να τελεί σε αναλογία με τη βαρύτητα του εγκλήματος, διατυπώνει αργότερα στις Νεαρές του και ο Λέων Σ' ο Σοφός¹⁸.

Η ποινική όμως νομοθεσία των βυζαντινών δεν ηρκέσθη, ως φαίνεται, στις απλές υποδείξεις και νουθεσίες τις απευθυνόμενες στους δικάζοντες. Επροχώρησε περαιτέρω. Ἐτσι απαντούν σ' αυτή και συγκεκριμένες διατάξεις οι οποίες καταφανώς απέβλεπαν στην, κατά το δυνατόν, περιστολή της εξουσίας του δικαστή να επιβάλλει κατά την οικεία αυτού κρίση κυρίως βαρύτερες ποινές.

Του περιεχομένου αυτού διατάξεις αποβλέπουσες στη μείωση των ποινών αξίζει να σημειωθούν ενδεικτικώς:

α) Η γενική η ορίζουσα ότι «ἐν ταῖς ποιναλίαις αἰτίαις τὸ καλοθελὲς ἐρμηνεύομεν», η οποία αποσαφηνίζεται από τον σχολιαστή των Βασιλικών ότι «ὅταν γὰρ εὐρήσομεν τὸν νόμον ποινηλατοῦντά τινα καὶ μὴ τὸ εἶδος τῆς τιμωρίας ὀρίζοντα, τὴν ἐλαφροτέραν ἐπιλεγόμεθα κώλυσιν διὰ τὸ καλοθελές»¹⁹.

β) Η αφορώσα ειδικώς στο ἔξτρα ὀρδινεμ τιμωρούμενον αδίκημα που διέπραττον οι κατηγορούμενοι οι οποίοι κληθέντες δεν προσήρχοντο ενώπιον του δικαστή. Ἐτσι λοιπόν, κατά τη διάταξη, εάν οι δι' εγκληματική πράξη «ἐναγόμενοι κληθῶσι διατάγματι, ἵνα ἔλθωσι, καὶ μὴ παραγενόμενοι καὶ ἔξτρα ὀρδινεμ τιμωροῦνται, καὶ τὰ δαπανήματα ἐπιγινώσκουσι»²⁰. Το σημαντικό όμως εν προκειμένω είναι ότι η διάταξη αυτή των Βασιλικών, ειλημμένη από τον Κώδικα²¹, τροποποιήθηκε ουσιωδώς υπέρ του κατηγορουμένου με άλλη προερχομένη από τους Πανδέκτες²², με την οποία διευκρινίζεται αφ' ενός μεν ότι μόνον «ὁ μετὰ πολλὰς ὑπομνήσεις καὶ προθέματα μὴ παραγενόμενος», διέπραττε το ἐγκλημα, αφ' ετέρου δε ότι

17. Dig. 48.19.11. Πρβλ. Βασ. 60.51.11 και σχόλιο.

18. Μεν. Τουρτόγλου, ἐνθ' αν., σ. 146.

19. Βασ. 2.3.155 (=Dig. 50.17.155§2). Πρβλ. καὶ L. Burgmann, *Ecloga Basilicorum. Forschungen zur byzantinischen Rechtsgeschichte*, 15, Frankfurt am Main 1988, σ. 145.

20. Βασ. 60.34.25. Σύνοψις Βασιλικών Κ. VIII, 21. Ζέπων J.G.-R., τ. 5, σ. 336.

21. 9.1.3.

22. 48.19.5.

σε κάθε περίπτωση η εξουσία τού έξτρα όρδινεμ δικάζοντος να επιβάλλει την «ἥν βούλεται» ποινή, έπαυε για τη συγκεκριμένη εγκληματική πράξη να είναι απεριόριστη. Αντιθέτως εδεσμεύετο ο δικαστής ώστε η καταγνωστέα υπ' αυτού ποινή να μην υπερβαίνει σε βαρύτητα ορισμένα καθοριζόμενα είδη ποινών. Τα τελευταία δε ήσαν η εξορία, η ατιμία είτε και η χρηματική ποινή. Και τούτο κατ' επίδραση προφανώς της γενικής αρχής που διέτρεχε το ποινικό δίκαιο των βυζαντινών, κατά την οποία «οὔτε ἐξ ὑπονοίας οὔτε ἀπὼν τις καταδικάζεται»²³, σε συνδυασμό με τη διάταξη κατά την οποία «σωματικὴ τιμωρία κατὰ τῶν ἀπόντων οὐκ ἐπιφέρεται»²⁴. Αξιζει όμως να μνημονευθῇ ότι εκτός των ανωτέρω, και σε περιπτώσεις εγκλημάτων μη χαρακτηριζομένων ως «ἐξτραορδιναρίων» παρείχοντο ομοίως από το νόμο στο δικαστή περιθώρια μειώσεως της καθορισμένης ποινής. Τούτο συνέβαινε όταν συνέτρεχαν ορισμένα ελαφρυντικά περιστατικά. Έτσι π.χ. κατά τις πηγές «πολλάκις καὶ νεότης ποιεῖ μειωθῆναι τὴν τιμωρίαν, ἢ τὸ εἶναι ἀξιωματικὸν τὸν ὑποπεσόντα τῷ ἐγκλήματι, ἢ τὸ τέκνα σχεῖν, ἢ τὸ εἶναι αὐτὸν πρεσβύτην, ἢ βουλευτήν»²⁵. Τα ίδια είχαν εφαρμογή και για το βαρύτατα τιμωρούμενον με την εσχάτη των ποινών, έγκλημα της αρπαγῆς παρθένου²⁶ το οποίον «ἐξτραορδινάριον οὐκ ἔστι». Παρά ταύτα «ἔξεστι τῷ δικαστῇ μειοῦν ἐπ' αὐτοῦ τὴν ποινήν»²⁷.

Τουρκοκρατία. Όταν ο ελληνισμός ευρίσκετο υπό την κυριαρχία των οθωμανών, το επί των υποδούλων Ελλήνων εφαρμοσθέν ποινικόν δίκαιον υπήρξε εκείνο του κατακτητή. Αλλά και η δικαιοδοσία της εκδικάσεως αξιοποιῶνων πράξεων τελουμένων από τους υποδούλους Έλληνες, ανήκε ομοίως στα όργανά του. Αυτό ήταν επόμενο, γιατί λόγοι κρατικής κυριαρχίας επέβαλλον όπως η απονομή της ποινικής δικαιοσύνης και γενικότερα ο κολασμός του εγκλήματος αποτελεί έργο των αρχών του κυριάρχου²⁸.

Περί εφαρμογῆς βεβαίως της αρχῆς «οὐδεμία ποινή ἄνευ νόμου» κατά

23. «Οὔτε ἐξ ὑπονοίας, οὔτε ἀπὼν τις καταδικάζεται, εἰ μὴ ὁ μετὰ πολλὰς ὑπομνήσεις καὶ προθέματα μὴ παραγενόμενος· καὶ αὐτὸς δὲ μέχρι χρηματικῆς ποινῆς, ἢ ατιμίας, ἢ ἐξορίας. κάλλιον γάρ ἐστιν, ἀνεκδίκητα μένειν τὰ ἀμαρτήματα, ἢ περ τὸν ἀναίτιον καταδικάζεσθαι» (Βασ. 60.51.5). Πρβλ. και Αρμενόπουλον 1.4.22. Όμοίως Σύνοψις Βασιλικῶν. Κ. V, 15. Ζέπων J.G.-R., τ. 5, σ. 332. Ατταλ. XXXV, 195. Ζέπων J.G.-R., τ. 7, σ. 482.

24. Βασ. 60.34.25 σχόλιον.

25. Βασ. 21.3.3 σχόλιον.

26. Β. σχετικῶς Μεν. Τουρτόγλου, «Παρθενοφθορία» καὶ «Εὗρεσις θησαυροῦ», Ἀθῆναι 1963, σ. 63 επ.

27. Βασ. 60.51.13 σχόλιον.

28. Βλ. Μεν. Τουρτόγλου, *Περί τῆς ποινικῆς δικαιοσύνης ἐπὶ τουρκοκρατίας καὶ μετ' αὐτὴν μέχρι τοῦ Καποδιστρίου*, Ἐπετ. Κέντρου Ἑρεῦνης Ἱστορίας Ἑλληνικοῦ Δικαίου, τ. 15, ἐν Ἀθῆναις 1972, σ. 1.

την περίοδο αυτή δεν μπορεί να γίνει λόγος. Αντιθέτως μάλιστα οι αξιωματούχοι του κυριάρχου διακρίνονται όχι μόνο για την επιβολή επί των υποδοούλων Ελλήνων ποινών κατά το δοκούν, αλλά συνάμα και αυτόχρονα εξοντωτικών ακόμη και επί ελαφρών εγκληματικών πράξεων.

Αψευδή μαρτύρια της κρατούσης κατά τα χρόνια της δουλείας καταστάσεως αυτής παρέχονται, μεταξύ άλλων, και από το «Πηδάλιον τῆς νοητῆς νηὸς τῆς μιᾶς Ἀγίας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησίας», έργου που τυπώθηκε στη Λειψία το 1800²⁹. Οι συντάκτες του βιβλίου αυτού, βιώσαντες κατά την περίοδο της οθωμανικῆς κατοχῆς και επομένως έχοντες ἀμεση ἀντίληψη των συμβαινόντων την εποχὴ εκείνη, παραινούν τους υποδοούλους Ἕλληνες να μη παραδίδουν στους οθωμανούς εξουσιαστές τους υπαίτιους αδικημάτων ομοεθνείς τους. Και τούτο, διότι, ὅπως γράφουν, «κίνδυνος γὰρ ἀκολουθεῖ καὶ φόβος, μήπως παραλαμβάνοντας τοὺς τοιούτους οἱ ἐξουσιασταὶ αὐτοὶ εἰς τὰς χεῖρας των, ἀντὶ νὰ τοὺς παιδεύσουν διὰ σωφρονισμὸν μόνον, τοὺς θανατώσουν ὀλότελα, καθὼς τοῦτο ἐμπράκτως πολλάκις, καὶ εἰς πολλὰς ἐπαρχίας ἠκολούθησε»³⁰. Ἀκόμη ἀξίζει να μνημονευθεῖ ὅτι ὅπως προκύπτει ἀπὸ ἐγγράφο προερχόμενο ἀπὸ τὴ νήσο Σύρο τοῦ ἐτους 1779, ὁ οθωμανὸς αρχιναύαρχος δεν διστάζει να ἀπειλήσει με τὴν ἐσχάτη των ποινῶν ἐκείνον που θα τολμούσε ἀπλῶς να παραβιάσει τὸ ἐκμισθωθέν ἀπὸ αὐτὸν μονοπώλιον ἐπὶ τοῦ καπνοῦ³¹.

Προϊόντος ὁμως τοῦ χρόνου ὀρισμένες περιοχές, ιδίως των νήσων τοῦ Αἰγαίου, ευρέθησαν ὑπὸ εὐνοϊκῆς συνθήκης πράγμα που εἶχε ὡς ἐπακόλουθο τὴν ἐνδυνάμωση τῆς τοπικῆς αυτοδιοικήσεως. Στις περιοχές ἀκριβῶς αὐτές οἱ ἀναδεικνυόμενοι ἐκ μέρους των υποδοούλων αἰρετοὶ κοινοτικοὶ τοὺς ἄρχοντες ἐπέτυχαν να ἐπεκτείνουν τὸ ἤδη ἀσκούμενον ἀπὸ αὐτοὺς δικαίωμα ἐκδικάσεως των μεταξύ Ελλήνων ἀναφερομένων πολιτικῶν διαφορῶν καὶ ἐπὶ ποινικῶν υποθέσεων, που δεν ἀφορούσαν σε βαριές ἐγκληματικές πράξεις.

Ἡ κτηθείσα ὁμως αὐτὴ ποινικὴ δικαιοδοσία ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες ἐπιτοπίους κριτές δεν μετέβαλλε σε τίποτε τὴν προτέρα κατάσταση. Καὶ τούτο, διότι οἱ τελευταῖοι αὐθαιρέτως καὶ κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν κρίση καθώριζαν τὶς ἐπιβλητέες κατὰ των ἀδικοπραγούντων ποινές. Τὸ δικαίωμα αὐτὸ ἄλλωστε, τῆς ἀπεριορίστου δηλαδὴ ἐξουσίας πρὸς ἐπιβολὴν ποινῶν, τοὺς παρείχετο ἀπὸ τὰ πρακτικὰ τῆς ἐκλογῆς τοὺς. Συμφώνως με αὐτὰ χωρὶς

29. Βλ. σχετικῶς Μεν. Τουρτόγλου, *Παρατηρήσεις σὲ σχόλια τοῦ «Πηδαλίου» ἀναφερόμενα ἰδίως στὴν ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου*, «Μελετήματα Ἱστορίας Ἑλληνικοῦ Δικαίου», τ. 4, Ἀθήνα 2004, σ. 249 ἐπ.

30. Μεν. Τουρτόγλου, *αὐτόθι*, σ. 255.

31. Βλ. Ἀνδρ. Δρακάκη, *Ἡ Σύρος ἐπὶ τουρκοκρατίας. Ἡ δικαιοσύνη καὶ τὸ δίκαιον*, Ἐπετ. Ἑταιρείας Κυκλαδικῶν Μελετῶν, τ. ΣΤ', ἐν Ἀθήναις 1967, σ. 267-268.

καμμιά απολύτως δέσμευση μπορούσαν να τιμωρούν «τοὺς ἀτάκτους καὶ ἀνυποτάκτους μὲ ὅλην τὴν ἐλευθερίαν», ἀκόμη καὶ να τοὺς φυλακίζουν³². Τέλος καὶ στις περιπτώσεις ἐκεῖνες που οἱ κοινότητες, με πάνδημες αποφάσεις τοὺς, διετύπωσαν γραπτῶς πλέον τὸ εφαρμοστέο δίκαιο, στις ποινικὲς διατάξεις τοῦ δικαίου αὐτοῦ τις εἰδικῶς προβλέπουσες ἐγκληματικές πράξεις, δὲν ἀπαντᾷ πάντοτε ἀπειλὴ ὁρισμένης ποινῆς κατὰ τοῦ δράστη αὐτῶν.

Ἐτσι π.χ. οἱ αναφερόμενες στὴν κλοπὴ ποινικὲς διατάξεις τοῦ Κοινοῦ τῶν Μυκονίων οἱ οποίες, τὰ μέσα τοῦ 17ου αἰῶνα, εἶχαν τύχει τῆς ομοθυμῆς ἀποδοχῆς ὅλου τοῦ λαοῦ τῆς Μυκόνου, δὲν προβλέπουν καμμιὰ ὁρισμένη ποινικὴ κύρωση γιὰ τὸν κρινόμενο ὡς υπαίτιο τῆς ἀξιοποίνου αὐτῆς πράξεως. Ἀντιθέτως δίδεται στὸ κριτήριο ἡ διακριτικὴ ἐξουσία τῆς ἐπιβολῆς οἰασδῆποτε ἤθελε τοῦτο κρίνει ποινῆς³³. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ἐντελῶς ἀορίστως, με τὴν ποινὴ που ἤθελε κρίνει τὸ δικαστήριο, ἀπειλοῦν οἱ διατάξεις τοῦ ἰδίου Κοινοῦ ἀφ' ἐνός μεν τὸν υπαίτιο συκοφαντικῆς δυσφημῆσεως³⁴, ἀφ' ἐτέρου δὲ ἐκείνον που θὰ δημιουργοῦσε ζητήματα μετὰ τοῦ ἀνδρογύνου³⁵. Ἐπίσης ἀξίζει ἐνδεικτικῶς νὰ μνημονευθεῖ καὶ τὸ συνταχθέν, τὸ 1812, «κοινοτικὸν γράμμα» τῆς Κύθνου³⁶, που υπογράφεται ἀπὸ τοὺς κληρικούς καὶ προεστούς τῆς νήσου καὶ ἐπιβεβαιώθηκε μάλιστα ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο Τζίας καὶ Θερμίων Νικόδημο, με τὸ ὁποῖο θεσπίζονται δραστηκότατες διατάξεις πρὸς περιστολὴν τῶν ἀπαγωγῶν. Σύμφωνα με αὐτὲς ὁ ἐνόχος ἀκουσίας ἀπαγωγῆς, ἐκτός ἀπὸ τις βαρύτερες περιουσιακές, υπέκειτο καὶ σε ποινικὲς κυρώσεις που δὲν καθορίζονται ὁμῶς εἰδικῶς ἐκ τῶν προτέρων: «Νὰ τὸν κατατρέχη τὸ κοινὸν μας μέχρις ἐσχάτης τοῦ ἀναπνοῆς μὲ οἷαν παιδείαν δριμυτέραν ἤθελεν ἀποφασίσει».

Μετεπαναστατικοὶ χρόνοι. Ὅσον ἀφορᾷ στὸ ποινικὸ δίκαιο που ἴσχυσε κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ἀγῶνα γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία, κατὰ τὰ πρῶτα

32. Βλ. ἀναλυτικὰ Μεν. Τουρτόγλου, *Περὶ τῆς ποινικῆς δικαιοσύνης κ.λπ.*, ἐνθ' ἀν., σ. 99.

33. «ὅπιος ἤθελεν κλέψι γι προβατω γι κριθαρι γι ρούχα γι ἄλον τιπετις νὰ ἦνε στὸ χερὴν τις κρίσις νὰ τῶνέ πεδεψι ὅς θέλι» (Περ. Ζερλέντου, *Σύστασις τοῦ Κοινοῦ τῶν Μυκονίων*, ἐν Ἑρμουπόλει Σύρου 1918, σ. 217. Σημειωτέον ὅτι ὡς κλέπτης «φανερὸς» ἐθεωρεῖτο καὶ «ὅπιος παραχαράξι πρᾶμα». Ἐτιμωρεῖτο δὲ «καθὸς θέλι» ἡ κρίσις (Περ. Ζερλέντου, ἐνθ' ἀν., σ. 21 = *Νησιωτικὴ Ἐπετηρίς*, ἐνθ' ἀν., σ. 218).

34. «ὅπιος υβρισι ἀν(θρῶπ)ον κίπιτου ἐκῆνω που δὲν ἔχι νὰ τῶνε ἐκοντεναρι ἡ κρίσις ὅς θέλι» (Περ. Ζερλέντου, ἐνθ' ἀν., σ. 20). Ὁμοίως καὶ γιὰ μιὰ σειρά ἄλλων εἰδικῶς προβλεπομένων ἀδικημάτων ἡ ἀπειλουμένη ποινὴ εἶναι παντελῶς ἀόριστη.

35. «ὅπιος βαλῇ σκάνδαλο ἢ σε ἀντρογῆνω ἢ ἀντρας ἡ γυνέκα νὰ ἦνε κόντεναδος ἀπε τὴν κρίσιν» (Περ. Ζερλέντου, ἐνθ' ἀν. σ. 20).

36. Βλ. Ἀντ. Βάλληνδα, *Κυθνιακὰ ἤτοι τῆς νήσου Κύθνου χωρογραφία καὶ ἱστορία μετὰ τοῦ βίου τῶν συγχρόνων Κυθνίων ἐν ᾧ ἦθη καὶ ἔθη καὶ γλῶσσα καὶ γένη κ.λπ.*, ἐν Ἑρμουπόλει Σύρου 1882, σ. 85-88. Ἀντ. Γούναρη, *Ἡ Κύθνος*, Ἀθῆναι 1938, σ. 145 ἐπ.

έτη αυτού, όπως είναι γνωστό, ως ποινική νομοθεσία του ελληνικού έθνους ωρίσθησαν οι νόμοι των βυζαντινών αυτοκρατόρων. Από δε το έτος 1824 ως ποινικός νόμος ίσχυσε το «Απάνθισμα τῶν Ἐγκληματικῶν»³⁷, αναπληρουμένων των κενών του από τους βυζαντινούς νόμους³⁸.

Στους ποινικούς βεβαίως νόμους των βυζαντινών, όπως εξετάθη προηγουμένως, η αρχή «ουδεμία ποινή άνευ νόμου» δεν φαίνεται ότι είχε καθολική εφαρμογή. Οι ποινές δεν ήσαν πάντοτε ορισμένες και υπήρχαν περιπτώσεις που ο δικαστής δεν εδεσμεύετο να προβαίνει στην επιβολή ποινών κατά την οικεία αυτού κρίση. Αντιθέτως όμως προς όλα αυτά οι αξιόποινες πράξεις οι προβλεπόμενες στις διατάξεις του Απανθίσματος των Εγκληματικών τιμωρούνται με ορισμένη ποινή. Έτσι οι συντάκτες του νομοθετήματος αυτού, παρά το ότι για την κατάρτισή του είχαν μελετήσει, όπως εβεβαίωναν, «έσκεμμένως τοὺς νόμους τῶν ἀειμνήστων αὐτοκρατόρων χριστιανῶν»³⁹, δεν παρεσύρθησαν καθόλου από τις αόριστες ποινές και την έξτρα όρδινεμ διαδικασία που απαντούν στις διατάξεις της βυζαντινής ποινικής νομοθεσίας.

Είναι βεβαίως αληθές, ότι ο άκρατος καθορισμός απολύτως ορισμένων ποινών και όχι ενός ορισμένου πλαισίου ποινής για κάθε έγκλημα ώστε ο δικαστής να έχει τη δυνατότητα να προσδιορίζει το αρμόζον μέγεθος της ποινής, δεν ήταν ο ενδεδειγμένος ούτε και απαλλαγμένος από απaráδεκτα επακόλουθα. Εν πάση όμως περιπτώσει πρέπει να επισημανθούν στο σημείο αυτό και δύο αξιοσημείωτα άρθρα του Πολιτικού Συντάγματος που ψηφίσθηκε από την τρίτη Εθνική Συνέλευση στην Τροιζήνα, οι απαγορεύσεις των οποίων αποτελούν επακολούθημα της αρχής *nullum crimen nulla poena sine lege*.

Συγκεκριμένα πρόκειται για το άρθρο 19 που απαγορεύει την αναδρο-

37. Το κείμενο του Απανθίσματος βλ. εις Γ. Δημακοπούλου, *Ὁ κῶδιξ τῶν Νόμων τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως 1822-1828*, Ἐπετ. Κέντρου Ἑρεῦνης Ἱστορίας Ἑλληνικοῦ Δικαίου, τ. 10-11, ἐν Ἀθήναις 1966, σ. 129 επ. Πρβλ. ομοίως Δημοσθ. Μιράσγετζη, *Ὁ πρῶτος Ποινικός Κῶδιξ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος* (Τὸ «Απάνθισμα τῶν Ἐγκληματικῶν» τοῦ 1823), Ἀθήναι 1940. Του Ἰδίου, *Ἡ Ἑλληνικὴ ποινικὴ νομοθεσία κατὰ τὰ ἔτη 1822-1834*, Ἀθήναι 1934, σ. 10 επ.

38. Η παράγραφος π' της Β' Εθνικῆς Συνελεύσεως που συνήλθε στο Ἄστρος, ορίζει ότι μέχρι της δημοσιεύσεως Κωδίκων νόμων «κατὰ μὲν τὰ Ἐγκληματικὰ καὶ Πολιτικὰ ἰσχύουσιν οἱ Νόμοι τῶν ἡμετέρων ἀειμνήστων χριστιανῶν Αὐτοκρατόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ Ἀπάνθισμα τῶν Ἐγκληματικῶν τῆς Β' Ἐθνικῆς Συνελεύσεως τῶν Ἑλλήνων, καὶ οἱ ἀπὸ τὴν Διοίκησιν ἐκδιδόμενοι Νόμοι» (Α. Μάμουκα, *Τὰ κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος*, τ. Β', ἐν Πειραιεῖ 1839, σ. 143-144). Τα ἴδια επανελήφθησαν και στο άρθρο 142 του Πολιτικού Συντάγματος της Ελλάδος που ψηφίσθηκε από την τρίτη Εθνική Συνέλευση της Τροιζήνος (Α. Μάμουκα, *αὐτόθι*, τ. Θ', ἐν Ἀθήναις 1841, σ. 148).

39. «Κῶδιξ τῶν Νόμων», φυλλάδιον Α', ἐκ τῆς ἐν Ὑδρα τυπογραφίας 1824, σ. 11. (Φωτογρ. ἐπανεχδ. Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήναι 1971).

μικότητα του νόμου («ὁ νόμος δὲν ἤμπορεῖ νὰ ἔχῃ ὀπισθενεργὸν δύναμιν»), και το ἀρθρο 134 κατὰ το οποίον η δικαστική εξουσία «δικάζει κατὰ τοὺς γραπτοὺς νόμους τοῦ ἔθνους», αποκλειομένων κατ' ακολουθίαν των ἐθίμων⁴⁰.

Τα εφαρμοζόμενα ὁμως στην πράξη ἦσαν τελείως διαφορετικά. Τα κριτήρια της εποχῆς εκείνης δεν συνεμορφούνται πάντοτε στις επιταγές των νόμων. Ειδικότερα ο νόμος 34 του 1824, με τον οποίο επικυρώθηκε το Απάνθισμα των Εγκληματικών⁴¹, ὠρίζε ὅτι «οἱ κατὰ διαφόρους τόπους δικασταί» ἦσαν υποχρεωμένοι κατὰ το Απάνθισμα «νὰ ἐξετάζωσι, δικάζωσι, καὶ καταδικάζωσι τὰ ἐγκλήματα», εφ' ὅσον βέβαια αὐτὰ προεβλέποντο ἀπὸ το νομοθέτημα τούτο.

Τα κριτήρια ὁμως τότε παραβαίνοντα τις ρητές αὐτές διατάξεις φαίνεται ὅτι σε ορισμένες περιπτώσεις, ἀντὶ των καθοριζομένων ειδικῶς ἀπὸ το Απάνθισμα ποινῶν, ἐφήρμοζαν κατὰ την κρίση τους ἄλλες κατὰ πολὺ βαρύτερες προερχόμενες ἀπὸ τους βυζαντινοὺς νόμους⁴².

Αργότερα οἱ νομοθέτες της Καποδιστριακῆς περιόδου, ηθέλησαν να παραμερίσουν τους νόμους των «ἄειμνήστων χριστιανῶν αὐτοκρατόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως» ὥστε να παύσουν να αποτελοῦν το λοιπὸ νομοθετικὴ πηγὴ ἡ οποία θα ἀνεπλήρωνε τα κενὰ ἢ τις ἀτέλειες του Απανθίσματος. Ο λόγος ἦταν προφανής. Οἱ βυζαντινοὶ ποινικοὶ νόμοι με την ἀνιση ποινικὴ μεταχείριση των υπαιτίων ἐγκληματικῶν πράξεων ἀναλόγως της κοινωνικῆς ἢ οικονομικῆς τάξεως που ἀνήκαν, με την ἀπειλὴ σκληροτάτων ποινῶν, ὅπως π.χ. του ἀκρωτηριασμοῦ μελῶν ἢ της τυφλώσεως των κρινομένων ως ἐνόχων, ἦσαν ἀπαραδέκτως ἀναχρονιστικοὶ και ἀνεφάρμοστοι γιατί εὐρίσκοντο σε πλήρη δυσαρμονία και σύγκρουση με τις φιλελεύθερες ἀρχές που εἶχαν διατυπωθεῖ στις διατάξεις των Συνταγμάτων της Επαναστάσεως.

Ἐτσι ἀφού ἐξετόπισαν τους βυζαντινοὺς νόμους στη θέση τους ἐθέσπισαν δύο νέες πηγές δικαίου προωρισμένες να καλύψουν τα κενὰ του Απανθίσματος. Ἦσαν δε αὐτές η «ἐπιείκεια» και ο «ὀρθὸς λόγος». Το ψή-

40. Α. Μάμουκα, *Τὰ κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ διαφόρων Ἐθνικῶν Συνελεύσεων συνταχθέντα Πολιτεύματα*, ἐν Πειραιεὶ 1839, σ. 70 και 86. Σημειωτέον ὅτι οἱ προαναφερθεῖσες διατάξεις των ἀρθρων του Πολιτικῶ Συντάγματος της Τροιζήνος, ἐπανελήφθησαν στο Πολιτικὸ Σύνταγμα της Ε' Εθνικῆς Συνελεύσεως που συνήλθε ἀρχικὰ το 1831 στο Ἄργος και ἐπεράτωσε τις ἐργασίες της στο Ναύπλιο το 1832 το ἀποκληθέν κοινῶς «Βασιλικὸν Σύνταγμα». Ἐτσι στο ἀρθρο 44 αὐτοῦ ὀρίζεται ὅτι: «Ὁ νόμος δὲν δύναται νὰ ἔχῃ ἀναδρομικὴν (ὀπισθενεργὸν) δύναμιν, οὐδὲ πρέπει ποτὲ νὰ θέτεται τοιοῦτος νόμος». Στο δε ἀρθρο 265 ὅτι η δικαστικὴ εξουσία «δικάζει κατὰ τοὺς γραπτοὺς νόμους τοῦ ἔθνους» (Α. Μάμουκα, αὐτόθι, σ. 104 και 132).

41. Γ. Δημακοπούλου, ἐνθ' ἀν., σ. 140 ἐπ.

42. Βλ. Μεν. Τουρτόγλου, «Παρθενοφθορία» καὶ «Εὐρεσις θησαυροῦ», Ἀθῆναι 1963, σ. 109 ἐπ.

φισμα 152 της 15ης Αυγούστου 1830 του Καποδίστρια⁴³ είναι σαφές όταν ορίζει ότι τα δικαστήρια έπρεπε να ακολουθούν «διὰ τὸ ἐγκληματικὸν τὸ ἐπικρατοῦν Ἀπάνθισμα, τὸν ὀρθὸν λόγον καὶ τὴν ἐπιείκειαν καὶ τοὺς ἄλλους ἐγκληματικοὺς νόμους τοῦ κράτους...».

Με τον τρόπο όμως αυτό η αρχή *nullum crimen nulla poena sine lege*, είχε εξουδετερωθεί πλήρως. Οι δικάζοντες έχοντας ως νόμιμον πλέον έρεισμα τον ορθό λόγο είχαν όχι μόνον την διακριτική ευχέρεια να αυξάνουν ή και να ελαττώνουν κατά βούληση τις ποινές, αλλά και να επιβάλλουν κυρώσεις ιδίας επινοήσεως μη προβλεπόμενες καθόλου στην ισχύουσα τότε ποινική νομοθεσία.

Έτσι π.χ. δράστες ανθρωποκτονίας και εμπρησμού από αμέλεια τιμωρήθηκαν με την ιδιότυπη ποινή να καθαρίζουν αντιστοίχως τις πόλεις του Ναυπλίου και της Καλαμάτας φέροντες «ἄλυσσον εἰς τοὺς πόδας»⁴⁴. Τον ίδιο κολασμό επιβάλλει, ως πρόσθετη όμως ποινή, και το Πρωτόκλητο δικαστήριο Βορ. Κυκλάδων στους κριθέντες υπ' αυτού ενόχους «πειρατικής πράξεως»⁴⁵.

Ως εκ των ανωτέρω δεν είχε καθόλου άδικο ο Maurer⁴⁶ να στηλιτεύει την ατυχή ενέργεια των νομικών του Καποδίστρια, της θεσπίσεως δηλαδή του ορθού λόγου και της επιεικειάς ως νέων πηγών δικαίου, που εγκυμονούσε κινδύνους εκδόσεως αυθαιρέτων αποφάσεων. Χαρακτηριστικές είναι επί του προκειμένου οι αξιόλογες και αποκαλυπτικές συγχρόνως παρατηρήσεις του ότι «ή πολὺ ἄνετος πηγή αὕτη δικαίου (τῆς ἐπιεικειᾶς καὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου), πρὸ παντὸς διὰ κακοὺς νομικοὺς, ἐγένετο πολὺ ταχέως κανὼν. Οἱ δικασταὶ εἰς τὴν θέσιν τοῦ νόμου ἔθεταν τὸν ὀρθολογισμόν των, ἢ δ' ἀναγκαίᾳ τούτου συνέπεια ἦτο γενικὴ κραυγὴ ἀγανακτήσεως διὰ τοιούτους νόμους καὶ διὰ τὴν συμφώνως μὲ αὐτοὺς ἀσκουμένην αὐθαιρεσίαν».

Η αρχή όμως «οὐδεμία ποινὴ ἄνευ νόμου» καθιερώνεται λίγα χρόνια μεταγενέστερα με τον Ποινικό Νόμο του Maurer, που δημοσιεύθηκε στην ελληνική και γερμανική γλώσσα το 1834⁴⁷. Του νόμου δε αυτού μόνον το διορθωθέν στη συνέχεια υπό επιτροπής στην ελληνική κείμενο απέκτησε ισχύ νόμου⁴⁸. Στο άρθρο 1 του ποινικού αυτού νόμου ωριζέτο ότι «ποινὴ

43. Πολιτική και Εγκληματική Διαδικασία, εν Αιγίνη, 1830, σ. 14.

44. Βλ. Μεν. Τουρτόγλου, *Ἡ κατάσταση τῆς δικαιοσύνης στὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν ἄφιξη τοῦ Ἰωάννη Καποδίστρια*, Μελετήματα Ἱστορίας Ἑλληνικοῦ Δικαίου, τ. 4, Ἀθήνα 2004, σ. 237.

45. Βλ. Δ. Σερεμέτη, *Ἡ δικαιοσύνη ἐπὶ Καποδίστρια*, ἐν Θεσσαλονίκη 1959, σ. 393.

46. G.L. Maurer, *Ὁ Ἑλληνικὸς λαός*, τ. Α' (μετάφρ. Ε. Καραστάθη) Ἀθῆναι 1943, §221, σ. 433.

47. Εφημ. Κυβερν. 10 Ιανουαρίου 1834.

48. Β.Δ. 24 Ιουλίου / 5 Αυγούστου 1835. Δημοσιεύθηκε στις 3 Νοεμβρίου 1836 (ΦΕΚ, αριθμ. 66. – Παράρτημα).

δὲν καταγινώσκεται πλὴν εἰς ἐκείνας μόνον τὰς πράξεις καὶ ἐλλείψεις, κατὰ τῶν ὁποίων νόμος τις ὥρισε προηγουμένως ρητὴν ποινὴν».

Ἔτσι με τὸ ἀρθρο αὐτό τίθεται τὸ ἀξίωμα τοῦ ποινικοῦ δικαίου *nullum crimen nulla poena sine lege* που στη συνέχεια θεμελιώνεται με τὸ ἀρθρο 6 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1844, καὶ επαναλαμβάνεται στα επακολουθήσαντα μεταγενέστερα Συντάγματα⁴⁹.

Από ὅσα προηγουμένως ἐξετέθησαν, γίνεται φανερό, ὅτι ἡ ἀρχὴ «ἔγκλημα δὲν ὑπάρχει, οὐδὲ ποινὴ ἐπιβάλλεται ἄνευ νόμου» δὲν φαίνεται ὅτι εἶχε πλήρη τὴν ἐφαρμογὴ στὴν ποινικὴ νομοθεσία τῶν βυζαντινῶν. Στὴν περίοδο δε τῆς οθωμανικῆς κυριαρχίας στὸν ἐλληνικὸ χώρο ἡ ἀρχὴ αὐτὴ ἦταν ἀνύπαρκτη κατὰ τὴν ἀπονομὴ ποινικῆς δικαιοσύνης ἐπὶ τῶν υποδούλων Ἑλλήνων, τόσον ἀπὸ τοὺς ἀξιωματοῦχους τοῦ κυριάρχου ὅσον καὶ ἀπὸ τοὺς ἐπιχωρίους Ἕλληνες κριτές. Ὅσον ἀφορᾷ στα μετεπαναστατικὰ χρόνια ἡ καθιέρωση τῆς ἀρχῆς αὐτῆς συντελεῖται ἀπὸ τὸ 1834 καὶ ἐφεξῆς.

49. Ἀρθρο 7 τῶν Συνταγμάτων τῶν ἐτῶν 1864, 1911 καὶ 1925. Ἀρθρο 8 τοῦ Συντάγματος τοῦ ἐτους 1927, 7(1952), 11(1973), 7(1975).